

Etnologiska framtider – några ställtips

Anna Sofia Lundgren

Det finns en fas i de flesta etnologistudenters utbildning då de frågar sig: ”Men vad är då etnologi?” För min egen del vill jag minnas att den fasen inleddes någon gång i mitten av A-kursen, och vi studenter tjatade väl tills läraren levererade en one-liner som vi kunde acceptera och försöka göra till vår. Svaret på frågan löd: ”Etnologi är studiet av människors vardagsliv, förr och nu.” Jag vill minnas att vi nöjde oss med det, kanske handlade det mindre om att övertyga oss själva än om att finna ett svar som vi kunde erbjuda Andra; alla de som frågade oss vad det egentligen var vi läste. Frågan om vad ämnet är och vad det borde bli har sedan följt mig genom åren på en av de etnologiska institutionerna.

Man kan väl inte annat än hålla med dem som höjer ett varningens finger varje gång någon försöker definiera etnologins vara. Inte så mycket för att beskrivande av ämnet är dåligt, utan för att det riskerar att exkludera så många möjliga etnologier. Visserligen synliggör sådana beskrivningar den maktkamp som ständigt förs om rätten att bestämma ett ämnes karaktär. När vi idag ler åt forna fejder är det ju ofta just sådana moment av fixeringsförsök som man med facit i hand lyfter fram som roliga exempel. Men ändå måste ämnet ibland beskrivas. Och detta görs ju också ständigt, om inte alltid direkt, så indirekt, genom de satsningar som genomförs, de kurser som ges, de böcker och recensioner som skrivs.

Ett alternativ till entydig definition är då att bestämma sig för att etnologi, det är vad etnologer gör, och att försöka beskriva skill-

naderna mellan detta och det som andra discipliner håller på med (Bringéus 1990/1976). En sådan relativt öppen hållning är synlig i de flesta ”handböcker” som ämnet producerat på senare tid. Etnologisk forskning sägs där förenas av *etnologiska perspektiv* på olika sätt (se t.ex. Arvidsson 2001; Ehn & Löfgren 1996; 2001).

Inför mötet ”Etnologiska framtider” fick några av oss som skulle vara med i uppgift att mycket kort säga något just på temat etnologiska framtider. Min instinktiva känsla när frågan ställdes var att uppgiften var lätt, att jag inte skulle ha några svårigheter att tycka till om just detta ämne. Jag känner mig trygg i både vad etnologi är och vad jag tycker att det borde bli. Trodde jag. Det visade sig emellertid att det var svårt. I en situation när studentunderlaget sviktar trots att man tycker att man gör sitt yttersta för att informera och rekrytera; när studenter klagat över att undervisningstillfällena är för få, trots att man verkligen försöker göra det mesta och bästa möjliga för att med alla upptänkliga pedagogiska metoder sträcka ut dem – då är det lätt att gå in i den stora tröttheten. Många har också gjort just detta, särskilt lärare som på grund av att de timmar som läggs ut på kurserna har minskat, tvingas undervisa på väldigt många kurser parallellt. Det hjälper liksom inte – *i just de där ögonblicken!* – att veta att det överlag går bra för etnologer. Det hjälper inte heller – *just då!* – att man är övertygad om ämnets förträfflighet. När den stora tröttheten finner sig är det svårt att vara kreativ. Och

då är man ganska ensam, även om det totala antalet etnologer är stort.

För att få hjälp med att sätta ord på hur de etnologiska framtiderna skulle kunna te sig gjorde jag därför som etnologer ofta gör: jag gjorde intervjuer med folk som borde veta: andra etnologer. Intervjuerna var av högst informell karaktär, men de samtal som fördes hade många likheter. Några av dessa kommer jag att redogöra för i det följande. Man får ha i åtanke att de flesta (inte alla) hölls med etnologer verksamma vid en enskild institution – den i Umeå – och att svaren därför möjligen speglar villkoren just där.

Etnologins dilemma?

De flesta var eniga om att det tycks gå bra för en stor mängd etnologer utanför de etnologiska institutionerna/avdelningarna. Etnologisk kunskap verkar vara efterfrågad och etnologer finns i alla möjliga sammanhang: på lärarutbildningar, socionomutbildningar, polisutbildningar, i olika centrumbildningar, förutom att de även arbetar utanför universitetet. Man försörjer sig på olika sätt och undervisar på olika ställen. Men ofta undervisar man inte i etnologi. Man är lärarutbildare, undervisar i etikfrågor på socionomprogrammet eller är ”inhyrd” som handledare för studenter från genusvetenskap. Detta är så klart väldigt viktigt och det ansågs i intervjuerna strategiskt smart för en etnologisk framtid att satsa på att i ännu högre grad komma in på de stora programutbildningarna, samt att kämpa för att få ansvara för sina kurser – inte bara undervisa på andras.

Men dessa programstudenter blir inte etnologer, de blir lärare, läkare eller socionomer. Kanske blir de bättre sådana än de annars skulle ha blivit, men ändå! Detta, tillsammans med det faktum att vi ser minskade kullar som läser etnologi som eget ämne, sades orsaka oro – oro för att undervisningstillfällena i ämnet minskar och i förlängningen att nyrekryteringen försvåras. Det blir till slut inte så många sökande på det fåtal doktorandtjänster som

utlyses. Det fanns alltså en oro för tillväxten av etnologer.

Vad minskande miljöer, ökande undervisningskrav och tuffare individuella publikationskrav på forskare innebär för det intellektuella samtalet vet nog redan de flesta institutionerna. Det finns ett visst fog för oron över vad förändringarna för med sig, liksom ett visst fog för efterlysningen av strategier för att behålla och utveckla den kreativitet och de erfarenheter som finns.

Synlighet och anställningsbarhet

En annan sak som berördes, om än på olika sätt, var frågan om synlighet. För att rekrytera studenter till kurserna, men också för att öka möjligheterna att komma in på de större programutbildningarna och för att öka anställningsbarheten både för oss själva och för våra studenter, sades synligheten vara viktig. Men hur skapar man synlighet? Förutom en mer genomtänkt marknadsföring ställde mina kollegor två huvudsakliga förslag.

Det första förslaget handlade om en ökad koppling mellan utbildningarna och världen utanför, eller ”efter”. Någon efterfrågade lyckade uppdragsprojekt, studentprojekt som uppdragsgivaren är nöjd med och har nytta av. Poängen var här inte enbart att skapa fler arbetsmarknadsmässiga uppgifter eller ens att skapa faktiska uppdrag. Nej, det handlade om att i verkliga uppdrag skapa rapporter som kommer till användning, inte bara uppsatser som läggs på hyllan. Omedelbart då en sådan mening skrivs infinner sig ett mått av obehag. Vad är nytta? Man har liksom vant sig vid att värja sig mot sådana kriterier. Kollegan menade visserligen att det inte enbart är uppdragsgivarens rätt att definiera nyttan. Målen med uppdragen måste skapas i dialog med uppdragsgivarna: förmågan att skapa sådana samtal kan vara en generisk kompetens som är viktig i vilket yrke som helst. Men det innebär också att vi måste bli bättre – och hjälpa våra studenter att bli bättre – på att *formulera* hur

etnologiska perspektiv kan användas, samt på att *inse* hur etnologiska perspektiv kan användas. Egentligen skulle man kanske hellre skriva "hur etnologisk kompetens och utbildning kan användas". Då skulle det tydligare framgå att studiet av etnologi inte bara ger en "nya glasögon", utan att det också erbjuder sådana kompetenser som ofta efterfrågas idag (Schoug 2008).

Här har programutbildningarna möjligen större erfarenheter och med sin ökade tid (flera år!) större möjligheter. Jag tänker särskilt på den utbildning jag själv arbetar med – Kulturanalysprogrammet i Umeå – där vi aktivt arbetar med att söka uppdragsgivare för övningar inom programmets senare del. Det är uppenbart att när sådana projekt blir lyckade så sprids informationen om kompetenser, i det här fallet kulturanalytikerns. Alldeles nyligen arbetade studenterna på termin 5 med ett projekt för Västerbottens museum. De tvingades ta hänsyn till museets krav, men måste också argumentera för vari deras kompetens bestod. Båda parter hade sannolikt något att vinna på dessa samtal. Bara någon dag efter att studenterna hade haft sitt första samtal med museets informatör blev jag uppringd av en museianställd som gärna ville ha en kulturanalytiker att utvärdera hennes projekt. Och så fick en av studenterna en praktikplats och ett uppsatsämne! När projektet var genomfört fick studenterna presentera studien och dess resultat (som också skrevs i rapportform) för museets anställda – något som också kräver sin kompetens.

Det andra förslaget handlade om synlighet i det offentliga samtalet, helt enkelt om fler etnologer i medierna. Jag inser att det är fler än jag som känner sig obekväma med detta, eftersom det ställer direkta krav på den egna synligheten. Men i alla fall. En sådan synlighet skulle kanske råda bot på den okunskap om vad etnologi *kan vara*, som en del menade var problematisk.

I Bolognaprocessens kölvatten har ju också grundkurserna ofta splittrats och det som förut

var "moment" ges nu som egna kurser under egna namn. I Umeå har vi pratat om detta som en möjlighet att locka fler studenter, till exempel sådana som inte lockas av ämnesbeteckningen etnologi. Men gör det det?

För att kunna föreslå strategier för en framtid borde vi kanske kartlägga de satsningar som ändå görs på sina håll. Vad har de inneburit, vad har de kostat och vad har de gett? Och hur ska resultaten kommuniceras? Räcker det att representanter för institutionerna träffas ibland, eller finns det behov av en mer inkluderande form för informationsspridning (en gemensam hemsida har ju varit på förslag, ETNO-listan finns redan)? Och så den kanske viktigaste frågan: Vad har olika insatser betytt för ämnets utveckling? Vad ser man som positiva förändringar, och vad som negativa?

In med det nya och in med det gamla

Vi måste förnya oss, bli ännu bättre på det som vi redan är rätt bra på, sa någon av mina kollegor. Talet om förnyelse gällde såväl innehåll som form. Det handlade om att känna av vad som pågår i samhället och skapa kurser och forskningsprojekt kring det. Det handlade om att förnya de pedagogiska metoderna. Samtalen var ofta upplyftande och kreativa. Idéer om vad etnologin skulle kunna bli var det ingen brist på. Även de pedagogiska formerna fanns det ett intresserat tänkande kring, och resonemangen rörde allt ifrån hur man kan arbeta med projektuppdrag, experimentella seminariemetoder och mer avancerade idéer som inkluderade ny teknik på minst sagt oväntade sätt. Även om flera menade att det gäller att plocka godbitarna ur det som är och det som varit, så rådde det ingen tvekan om att "förnyelse" var ett ledord. En del menade som sagt också att det var dags att byta ämnesbeteckning.

Förslaget att byta namn nämndes av flera av dem som jag talade med. Ett av förslagen på nytt namn var: Folklivsforskning! Ibland gavs det på halvt allvar, oftast på skämt. Bakom förslaget fanns egentligen två argument. Det

ena handlade om att ”folklivsforskning” ansågs vara mer välbekant eller i alla fall lättare att begripa; det skulle i och för sig kunna lösas genom att man gör ”etnologi” mer känt. Det andra argumentet speglade mer en fråga om ämnets innehåll, om etnologiska kompetenser. Mina kollegor uttryckte ett behov av att ”ta tillbaka” kompetenser som man menade var på väg att gå förlorade: de ”gamla” (som man sa) etnologiska kunskaperna om ”hur det var”, om kulturhistoria, om särskilda studieobjekt. Men denna oro för att kompetenser går förlorade ska inte förstås ur något nostalgiskt, eller folkbildande, perspektiv. Nej, snarare var det rent rekryteringsmässiga argument som låg bakom. Folk är intresserade av detta – alltså borde vi satsa på det för att öka studentantalet!

Denna kapitalistiska logik – ge folk vad de betalar för – har sina möjligheter, men får också sina följderna. Att den i dag är en *till synes* etablerad del av vårt tänkande kring ämnets karaktär (alltså: vad ämnet ska bli, om man nu definierar ämnet som ”vad vi gör”) är intressant i sig, men knappast oväntat. Det finns både ekonomiska och ideologiska villkor som gynnar ett sådant tänkande. Dessutom ligger det faktiskt inte så alldeles långt ifrån den kompetens som nämndes ovan, och som etnologer gärna framhåller som en av sina styrkor: förmågan att känna av trenderna, samtidens kulturella förändringar. Man skulle kunna drista sig att ställa frågan ifall denna etnologins styrka döljer den ”internalisering av externa krav” (Rider 2007; Bränström Öhman 2008) som samtidigt pågår.

En tanke som infinner sig när jag nu skriver om detta är att de ämnen och inriktningar som denna logik frammanade i samtalen, inte alltid gick hand i hand med vad som framställdes som önskade forskningsprojekt eller teoretiska ståndpunkter (även om dessa också var relaterade till föreställningar om möjligheten till forskningsmedel). Det tycktes som att det samtida talet om anställningsbarhet och nytta i utbildningen samsades med talet om

den mätbara excellensen i forskningen, men att effekterna delvis var olika. Begreppens relativa tomhet (Öhman 2008) gjorde att de lätt kopplades samman, men samtidigt att de kunde fyllas med delvis olika innebörder.

Om det är så som det sägs (SOU 2007:98), att akademiska forskarkarriärer alltmer avskiljs från akademiska undervisningskarriärer, att de två karriärvägarna blir allt svårare att kombinera, samt att innehållet i undervisning och innehållet i forskning drar åt olika håll trots kravet på forskningsrelaterad undervisning – vad betyder det i så fall för etnologiska framtider och för etnologers framtider?

Det finns i dagsläget en mängd tendenser som ämnet måste förhålla sig till. Vi har färre studenter (i alla fall på flera håll). Vi får dåligt betalt för vår undervisning: en humanistisk undervisningstimme antas vara relativt billig och lätt att genomföra. Vi har som forskare hamnat i ett mer tydliggjort bedömningssystem. Folk säger sig ha mindre tid och ork till ofinansierade uppdrag och aktiviteter. Och så vidare. De här sakerna förtjänar att diskuteras. Framför allt är det nog viktigt att försöka belysa deras effekter. Vad betyder tendenserna för de strategier man som etnolog kan välja? Och vad betyder i sin tur dessa för ämnet och dess intellektuella, kritiska potential samt för deltagandet, och den kritiska massan, på de arenor där denna potential utvecklas? Kanske bara lite – kanske mycket. Tursamt nog så tycks de etnologiska kompetenserna – i alla fall några av dem – synnerligen passande just för en sådan analys. Tursamt *också* (som reflexiv etnolog inser jag så klart att det här inlägget inte alls blev det vitamintillskott som uppdragsgivaren kanske ville ha!) är att de senaste två ämnesträffarna båda har burit vittnesbörd om att det såväl fantiseras om som planeras för ett otal etnologiska framtider.

Anna Sofia Lundgren, lektor

Institutionen för kultur och medier, Umeå universitet

Litteratur

- Arvidsson, Alf 2001: *Etnologi. Perspektiv och forskningsfält*. Lund: Studentlitteratur.
- Bringéus, Nils-Arvid 1990/1976: *Människan som kulturvarelse*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Bränström Öhman, Annelie 2008: Paradigmskiftets primat. I: *Kulturella perspektiv*, nr 2.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 1996: *Vardagslivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar 2001: *Kulturanalyser*. Malmö: Gleerups.
- Rider, Sharon 2007: Om medel och mål i humanvetenskaperna. I: Sharon Rider & Anders Jörnsten (red.), *Reclaim the Science! Om vetenskapernas avakademisering*. Hedemora: Gidlunds.
- Schoug, Fredrik 2008: *Humaniora i yrkeslivet*. Utvärderingsenheten, Lund.
- SOU 2007:98: Karriär för kvalitet. Stockholm.
- Öhman, Anders 2008: Det excellenta universitetet. I: *Kulturella perspektiv*, nr 2.

SUMMARY**Tips from the Inside**

Asked to say a few introductory words on the theme "ethnological futures", I took the chance to ask a few colleagues on their thoughts. This text deals with what came up in these talks, both hopes and fears. Some tips were presented. My colleagues spoke, i.a., on the

need for visibility and they discussed possibilities for communicating employability, and how to re-use so-called traditional ethnological knowledge to attract more students. They also talked about how best to understand the present situation.